

nosūtīts "LAIKAM"

Latvian, 1987, 22. aug. 3. lpp.

rec. par A. Teivena prēm. "Latvijas dzirnavas"

Ļoti cienītais Spilnera kungs!

Arno Teivena darbs ir plašs apmēros un satur sevī milzumu vēsturisku materiālu. Viņa vērtību ļoti ceļ attēlu lielais skaits, to starpā nevien vēl esošo dzirnavu uzņēmumi un zīmējumi, bet arī veco, vairs nepazīstamo dokumentu faksimili, pie tam daļa no tiem pārtulkota mūsu valodā.

A. Teivena "Latvijas dzirnavas" ir slavējams pētījums, aizpildāms lielu robu mūsu etnografijā. Tas ir nopietna pētnieka ilgu gadu darbs. Jāpriecājas, ka tas nācis klajā "Daugavas" apgāda teicamajā izdevumā.

Būtu jauki, ja Jūs atzītu par iespējamu manu recenziju iespiest Jūsu vadītajā laikrakstā.

Apliecinu Jums savu patieso cieņu!

1987.g. 23.6.

KĀRLIS DRAVIŅŠ
Falkvägen 14
222 31 LUND

Sweden.

Kārlis Draviņš
Kārlis Draviņš

LATVIJAS DZIRNAVAS.

Arno Teivens Latvijas dzirnavas. "Daugavas" apgāds 1985.g.

Ilustrācijas (367 attēlu). Pieļikumā: Latvijas pagastu karte un visu pagastu saraksts, dzirnavu saraksts (pa pagastiem), dzirnavu rādītājs (alfabētisks). Kopsavilkumi angļu un vācu valodā. 298 lapp. 29 x 30 cm.

Arno Teivena lielais darbs, ko ^{ne bez pūlņa} nesēn godalgoja, teicami papildina prof. Paula Kundziņa ļoti vērtīgo grāmatu "Latvju sēta", ko arī izdevis "Daugavas" apgāds (1974.g.). P. Kundziņš tanī visai īsi rakstījis par ūdens vai vēja dzirnavām - tās senāk bija tikai muižu īpašums: dzimtbuves apstākļos zemniekiem nebija atļauts tādās ierīkot (Kundziņš 25.lpp.)

P. Kundziņš savu darbu veltījis "Manas sievas pleiņai un mūsu jaunajai audzei". A. Teivena grāmatā nekādas īpašas dedikācijas nav, bet arī tovarētu novēlēt mūsu tautas jaunajai audzei - vecās dzirnavas, tāpēc, kā arī vējenes, pamazītēm aiziet bojā, kā to liecina daudzi attēli Teivena grāmatā.

negribēams neko no piesniedzamajiem materiāliem atstāt ^{sava} darbā ārpusē, autors bijis spiests pievērsties Latvijas vissenāko laiku liecībām - arheologu atradumiem pilskalnās un citur. Mūsu senčiem visai svarīgs iztikas pamats bija zemkopība - reizē ^{senā} senās graudberzi. Vēlāk ieviesās griežamās dzirnas - arī par tām liecības var dot arheologu atradumi. A. Teivena darbā visprāvākā daļa veltīta Latvijas vēja un ūdens dzirnavu aplūkojumam, attēlos parādot bojā aizejošo celtni un aizsprostu pašreizējo stāvokli. Atzīmējams, ka šo attēlu laba daļa ir pavisam nesenu gadu, tā Iles vējeņu attēls no 1976. g., Idus 1977.g. (Vēršu vējeņu drupas) u.tml. Vērtīgi arī dažādu vecu dokumentu faksimili, piem. Atskaņu chronikas lappuse (oriģināls Heidelbergā, 1279.g. cīņa Tērvetē). Seno apstākļu

Slavējami arī, ka A. Teivens reproducējis dažādus vecus attēlus un plānus, kas vislielākā daļā izfotografēti no Zviedrijā saglabātiem archīviem. Autoram izdevies iegūt arī kādus mūsu gadsimta dokumentus (tā Latvijas Amatniecības Kameras Meistara diplomu un Meldeņa Apliecību).

Kultūrvēsturniekus var interesēt ziņas par ^{Latviešu} dzirnavnieku atvasēm akadēmiskos arodos un kultūras darbā. Tur minēts Indriķis Kiperts.

^{resp.}
(Henrijs Visendorfs), prof. Vilhelms Purvītis, prof. Edgars Dunsdorfs, rakstniece Aina Krūmiņa (Zemdega) un gaŗāka rinda mediķu, farmaceitu, ķīmiķu, meŗkopju un agronomu. No vecāku laiku dzirnavniekiem jāatzīmē Rīgas J. Šteinhausers, M. Dance, E. Pētersons u.c.

Pasvītrojams, ka meldeŗa amats bija ienesīgs, tāpēc vācu aprinķis raudzīja panākt, ka par dzirnavniekiem kļūst vācu tautības locekļi.

Pārlūkojot A. Teivena darbē snigto Latvijas dzirnavu sarakstus, jāatzīst, ka vācieŗiem tas plaŗos apmēros tieŗām bija arī izdevies.

A. Teivens apstājies arī pie lielajiem meldeŗa amata speciālistu zaudējum^{iem} otra pasaules kara laikā: vācu tautības meļsteri aizbraukuŗi uz vāciju bet arī daudzi latvieŗi, juzdamies apdraudēti, devuŗies uz ārzemēm, kāda daļa arī uz Zviedriju. Paŗu dzirnavu un iekārtu postījumi nav mazie, tā daŗas dzirnavas uzspridzinātas, piemēram Viļķēnu Jaumpiebalgas pagastā. Nodedzinātas ~~417~~ Jukānu dzirnavas Sarkaņu pagastā., tāpat ^{vē} Ķilstiņu dzirnavas Voknesē.

Labi saprotamu iemeslu dēļ daļa "Dzirnavu jaunceltnes" pavisam īsa autoram nav bijuŗas piesniedzamas ziņas, kur un kad pēc otra pasaules kara mūsu dzimtenē būtu celtas dzirnavas. A. Teivena spriedums ir, ka Latvijas dzirnavnieki intensīvi darbojoties, spējuŗi panākt nevien neatlaidīguŗus uzlabojumus un vairumā arī krietnus sasniegumus. Pēc pirmā pasaules kara Bijuŗas kādas 737 dzirnavas. pēc citām ziņām, Latvijā 19.g.s. beigās apzināts ap 1150 dzirnavu. No tām visai daŗas vairāk vai mazāk sapostītas pēdējā kara laikā, ko apliecina arī daudzi grāmatas attēli, skat., piem., 89., 90., 97., 100., 113. u.d.c. lapp.

Lielāks skaits dzirnavu minēts daļā "Vējdzirnavas". Tās lielā daļā bijuŗas koka celtne - tātad viegli nodedzināmas. Bez tam vējenes daudzos gadījumos bijuŗas pilsētu tuvumā, piem., Rīgas apkaimē, tāpēc militāru akciju gaitā lielāko tiesu bija apdraudētas: kā izcili augstas celtnes tās labi nodereŗja izlūkoŗšanai.

Pats Arno Teivens 1935.g. piedalījies ūķības Bendzoļu dzirnavu nojaukŗnā un pārveŗšanā uz Prīvdabas mūzeju, kur tās, vienas no pādējām t.s. "stabu bucenēm" Latvijā, paglābtas no bojā ejas, bet nodegŗšanas gadījumā varētu tās pēcplāniem un rasējumiem viegli atjaunot. A. Teivens savā darbā varējis reproducēt ūŗis vējenes gan attēlos, gan rasējumos.. Slavējams arī lietpratīgais detaļu apraksts. A. Teivens varējis konstatēt, ka stabu vējenes visos laikos celtas pēc stabu vējdzirnavu piruparaugļiem - ar nenosīmīgām s astāvdaļu izmaiņām.

Tā cēvūtās holandieŗu tipa vējenēm aplūkojamā darbā nav plaŗāka apskata, toties daudz materiāla sniegts par ūŗi tipa vēja dzirnavām provincē, kur tās, vislielāko tiesu, bija privāto muiŗu īpaŗums.

Pārlūkojot A. Teivena lielo darbu, ar respektu jākonstatē sniegto ziņu bagātība un daudzpusība. A. Teivens sādu ziņu vākšanu bija plaši izziņojis latviešu trimdas periodikā. Atsaucība tomēr bijusi vāja. Daļa zinātāju tās autoram nav sniegušas, baidoties no okupācijas varas spaidiem pret tuviniekiem un radiem, kas dzīvo dzimtenē. Tādi tomēr notikuši - A. Teivenam sūtīto fotogrāfiju dēļ.

Nav šaubu, ka lielais darbs iecerēts jau sen, laikam jau viņa studenta gados. Tā domāt spiež dažādu apvidu dzirnavu attēli, kas datēti ar trīsdesmitajiem gadiem pirms. Medzē, Gaiļos, Aknīstē, Lodē u. c. Liepupē, Kandavā u. c.

A. Teivens savā darbā plaši izmantojis latviešu tautasdziesmas (gan ar poētiskiem pārsēlējumiem (maltuvei ir sidraba vai vara grīda)). Minēti arī dažādi vāco laiku ticējumi, kam sakars ar labības malšanu.

Mūsu dzimtenē dzirnas (ar grozāmiem akmeņiem), pēc A. Teivena domām, ieviesušās ap 11. gadsimtu (atradumi Talsu pilskalnā^{u. c.}). Kā jau sacīts, visvecākās rakstu liecības ir 1279. g. (ciņas pie Tērvetes), A. Teivens pamatoti spriež, ka tās bijušas rokām darbināmas dzirnavas.

Grūto malšanas darbu rauga atvieglot, iesaistot dzīvnieku, vēja vai ūdens spēku, autoram par šīm problēmām ir diezgan daudz materiālu, arī attēlu, kas visai palīdz izprast tekstu.

Arno Teivena darbs jāvērtē par svarīgu pienesumu mūsu nacionālās etnogrāfijas nozarē. Pats būdams dzirnavnieka atvase un ar labu ieskatu Šķibes Bendzoļu noārdīšanā un uzstādīšanā par jaunu mūsu Birvīdabas Mūzejā, autors spējis, sniegt ziņas par tām kā par tipisku t. s. "stabu dzirnavu" eksemplāru.

Grāmatas attēlu lielais vairums, bet it īpaši tekstā publicētās ziņas reālo iespēju robežās ir pilnīgas. Arno Teivena lielais, ziņām bagātais darbs ir pelnījis augstu godalgu, kas viņam arī piešķirta.

Zviedrijā, Lundā.

Kārlis Draviņš